

Pozitivni i negativni utjecaji digitalnih medijskih sadržaja na ponašanje i razvoj djece rane i predškolske dobi

Modrušan, Zvončica Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:116733>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Zvončica-Dora Modrušan

**POZITIVNI I NEGATIVNI UTJECAJI DIGITALNIH
MEDIJSKIH SDRŽAJA NA PONAŠANJE I RAZVOJ DJECE
RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Zvončica-Dora Modrušan

**POZITIVNI I NEGATIVNI UTJECAJI DIGITALNIH
MEDIJSKIH SDRŽAJA NA PONAŠANJE I RAZVOJ DJECE
RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Marina Gabelica

Sumentorica: Višnja Pentić Vukašinović

Zagreb, rujan 2022.

Zahvale

Ovaj diplomski rad posvećujem svojoj obitelji, baki Cviti, majci Antoniji, bratu Domagoju, sestri Sunčici i mojim onostranim anđelima. Hvala Vam za svu ljubav, podršku, vjeru i nadu koju mi pružate. Hvala Vam na svim zajedničkim trenucima koji me ohrabruju u mom nastojanju da slijedim svoj put. Zahvaljujem se i članovima svoje šire obitelji i mojim prijateljima na uvijek danoj potpori i lijepom osjećanju koje dijelim s njima. I na kraju, veliko hvala mojoj dragoj prof. Višnji Pentić Vukašinović na susretljivosti, pomoći i ugodnoj suradnji tijekom pisanja ovog diplomskog rada.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Zvončica-Dora Modrušan

(vlastoručni potpis studenta)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. MEDIJI, MASOVNI MEDIJI.....	3
3. DIGITALNI MEDIJ	6
3.1. Televizija	9
3.1.1. Pozitivni utjecaji televizijskih sadržaja na razvoj djece rane i predškolske dobi.....	11
3.1.2. Negativni utjecaji televizijskih sadržaja na razvoj djece rane i predškolske dobi	12
3.1.3. Utjecaj televizije na razvoj djece s obzirom na dob.....	13
3.2. Internet	15
3.2.1. Pozitivni utjecaji internetskih sadržaja na razvoj djece rane i predškolske dobi	15
3.2.2. Negativni utjecaji internetskih sadržaja na razvoj djece rane i predškolske dobi.....	16
3.3. Videoigre.....	18
3.3.1. Pozitivni utjecaji računalnih igara na razvoj djece rane i predškolske dobi ..	18
3.3.2. Negativni utjecaji računalnih igara na razvoj djece rane i predškolske dobi.	19
4. MEDIJSKA PEDAGOGIJA I MEDIJSKI ODGOJ.....	21
5. MEDIJSKI ODGOJ-DIJETE, RODITELJ, ODGOJITELJ I MEDIJI.....	24
6. PRIMJERI KVALITETNIH DIGITALNIH MEDIJSKIH SADRŽAJA	29
7. ZAKLJUČAK.....	32
LITERATURA	34

SAŽETAK

U suvremenom svijetu digitalni mediji su dio dječje svakidašnjice. Djeca su njima okružena u svojim domovima od najranije dobi. S obzirom na to, mnogi su obrazovni stručnjaci ispitivali učinke digitalnih medijskih sadržaja na razvoj i ponašanje djece rane i predškolske dobi. Kao negativni utjecaji istih ističu se razvoj ovisnosti, socijalna deprivacija, izloženost neželjenoj komunikaciji i stereotipima te mnoge zdravstvene tegobe koje štete fizičkom stanju pojedinca. Kako su digitalni mediji prijenosnici nebrojenih informacija kao njihova najznačajnija pozitivna strana ističe se njihova obrazovna uloga u odgoju djece i mladih. No, kako bi se ista i ostvarila potrebno je djecu poticati na razvijanje kritičkog mišljenja spram izloženog sadržaja jer će ona na taj način spoznati (bez)vrijednost određene medijske poruke. Uloga odraslih se očituje u pružanju medijskog odgoja djeci jer su ona medijima nenamjerno izvrgnuta. Djetetova obitelj i obrazovni stručnjaci moraju biti dio dječjeg medijskog svijeta jer ih jedino tako mogu usmjeriti ka kritičkom promišljanju o određenom sadržaju te kasnijem pravilnom djelovanju. Cilj ovog rada je osvješćivanje uloge i značaja medija za djecu te potrebe pružanja kvalitetnog medijskog odgoja.

Ključne riječi: digitalni mediji, djeca rane i predškolske dobi, odrasli, kritičko mišljenje, medijski odgoj

SUMMARY

In modern society, children regularly interact with digital media. From an early age, children grow up in a media-rich environment at home, which has led many education experts to examine the effects of digital media content on their development and behaviour. Negative influences include addiction, social deprivation, exposure to unwanted types of communication, stereotypes, and many health problems that damage the overall physical condition of an individual. On the other hand, because digital media transmits a vast amount of information, its educational role is highlighted as the most positive influence on a child's life. To achieve its educational purpose, it's important to encourage children to develop critical thinking about the content they are exposed to because that way they will learn the value of certain media messages. Adults must work on developing media literacy within children that are, on the one hand, undeliberately and, on the other hand, voluntarily exposed to digital content. It's important for family members, as well as education experts, to be a part of children's worlds because it's the only way they can direct them to develop critical thinking about certain media content and how to properly approach and use it later in life. The intention of this thesis is to bring awareness to the role and significance of the media in children's lives, as well as to point out the importance of adults providing quality development of children's media literacy.

Keywords: digital media, children of early and preschool age, adults, critical thinking, and media literacy

1. UVOD

Sve veća prisutnost digitalnih medija posljedica je naglog tehnološkog rasta koji se neometano odvija u suvremenom svijetu. Stoga, neosporno je kazati kako su digitalni mediji važni socijalizacijski čimbenici koji uvelike utječu na cjelokupni razvoj pojedinca od njegovih najranijih dana. Glavna svrha medija, pa tako i onih digitalnih, je prenošenje raznolikih poruka korisnicima. Budući da se u dodiru s medijima djeca često po prvi put susreću s nekim „novim“ stvarima, oni postaju izvori njihovih ideja o svijetu u kojemu žive (Ciboci i Labaš, 2015). Današnja su djeca pripadnici medijskoga društva, a dužnost odraslih očituje se u nužnosti regulacije medijskoga sadržaja kojemu su najmlađi izravno i učestalo izloženi.

Ovim sam diplomskim radom željela obuhvatiti i iznijeti značajne te provjerene informacije o digitalnim medijima kojima su djeca rane i predškolske dobi okružena. Točnije, željela sam ukazati na njihov utjecaj na djecu koji može biti kako pozitivan, tako i negativan. Kako su digitalni mediji širok pojam, u prvom sam se dijelu rada pobliže usmjerila na one prevladavajuće u životima djece kao što su televizija, internet i videoigre. Uz objašnjena spomenutih pojmova navedeni su i učinci istih na razvoj i ponašanje najmlađih naraštaja. Temeljni dio rada posvećen je shvaćanju značaja sveobuhvatna pojma medijskog odgoja. Tolić (2009) ističe kako medijski odgojen pojedinac na kritički način promišlja o sadržaju kojem je izložen što posljedično rezultira njegovim kasnijim, primjerenim djelovanjem. Izloženost medijima neizbježna je u suvremenome svijetu pa je korisno poticati aktivan, a ne pasivan odnos djece spram istih. Ta se zadaća odnosi ponajprije na roditelje i obrazovne stručnjake koji bi ih trebali usmjeriti k pravilnom uključivanju u medijski svijet i na taj im način pružiti mogućnost istraživanja i otkrivanja njegovih prednosti, ali i manipulativnih strana. Shodno tome, drugi dio mojeg diplomskog rada usmjeren je prema odraslima kako bi bolje razumjeli značaj i ulogu medijskog odgoja u oblikovanju svijesti i karaktera njihove djece. Također, u radu su navedene i preporuke obrazovnim stručnjacima za lakšu uspostavu kvalitetne suradnje s roditeljima glede njihove osviještenosti o dječjem medijskom svijetu te učincima istog na pojedinca (Glasovac, 2010). Odrasli moraju osvijestiti kako djeca nerijetko imitiraju njihova medijska ponašanja pa im je potrebno ukazati kako se pravilno služiti dostupnim sadržajima pomoću vlastitoga primjera. Uz to, mnogi znanstvenici roditeljima savjetuju da zajedno s djecom budu „konzumenti“ medijskog sadržaja kojega najmlađi svojevolumino biraju jer će se na taj način približiti djetetovom poimanju viđenog, a istovremeno će biti u prilici i pedagoški djelovati po potrebi.

Digitalni mediji neizostavni su dio dječje svakodnevnice te je važno usmjeriti se na pozitivne učinke istih. Jačanje poželjnog utjecaja ostvaruje se izlaganjem djece kvalitetnom medijskom sadržaju, a valja pritom naglasiti kako se ne smije zanemariti ni negativan aspekt medija, već ga osvijestiti kod roditelja i djece. Stoga sam u zaključnom dijelu svojeg diplomskog rada iznijela prikaz izabranih, kvalitetnih digitalnih medijskih sadržaja namijenjenih djeci rane i predškolske dobi. Spomenuti sadržaji imaju edukativnu i zabavnu ulogu u životima najmlađih, a oni ih rado biraju jer putem novih, zanimljivih informacijsko-komunikacijskih tehnologija imaju priliku steći raznolike spoznaje.

2. MEDIJI, MASOVNI MEDIJI

Pojam medija obuhvaća sva sredstva pomoću kojih se prenose informacije, poruke, obavijesti i slično (Hrvatska enciklopedija, 2022). „Pod pojmom mediji podrazumijevamo tradicionalne masovne medije, kao što su novine i časopisi, televizija i radio, te novije medije poput Interneta, društvenih mreža i platformi za razmjenu videozapisa. Uz navedeno, kada govorimo o medijima, mislimo i na uređaje s pomoću kojih primamo ili šaljemo različite medijske sadržaje - na računala, prijenosna računala, pametne telefone, tablete, glazbene uređaje, fotoaparate, igraće konzole“ (Tomljenović, Ilej i Banda, 2018; str. 5). Inglis (1997) navodi medije poput telefona, radija, filma, televizije i ljudskog glasa čija je osnovna funkcija prijenos informacija, a drugu polovicu 19. stoljeća smatra značajnim obratom u medijskoj povijesti jer su digitalni medij i digitalna komunikacija zamijenili tisak, tadašnji vodeći mediji koji je izmijenio temelje ljudskog razumijevanja. Mikić (2015) ističe obrazovnu funkciju medija kazujući kako se čovjekovo znanje velikim dijelom temelji na informacijama čiji su izvori mediji, dok se tek mali dio spoznaje odnosi na osobno iskustvo pojedinca. Nadalje, autor (2015) naglašava kako pravilno služenje medijima osposobljava pojedinca za korištenje informacija u svrhu stjecanja znanja.

Pojava tehnoloških inovacija u modernom svijetu rezultirala je popratnom pojavom digitalizacije, odnosno sveprisutnošću masovnih medija. Masovni mediji sredstva su masovnog priopćavanja te se u njih ubrajaju sva komunikacijska sredstva, sredstva javnog priopćavanja i ustanove koji djeluju na velik broj čitatelja, slušatelja i gledatelja. Glavna uloga medija je odašiljanje poruka u neograničenom broju i samim time neupitna je njihova dostupnost svim članovima društva. Pojedinci koji primaju i dešifriraju dostupne medijske sadržaje pod utjecajem društva kojeg čine jesu korisnici masovnih medija, a s obzirom na velik broj sadržaja publika postaje sve raznovrsnija (Hrvatska enciklopedija, 2022).

Mediji utječu na čovjekovo znanje, stavove o određenim pitanjima, emocije te u konačnici na njegovo ponašanje (Potter, 2001). Peruško-Čuek (2011) ističe kako primjena novih, unaprjeđenijih tehnoloških ideja rezultira pojavom masovnih ili komunikacijskih medija koji tvore kako kulturnu, tako i društvenu formu određene sredine odgovarajući na potrebe pojedinaca koji je čine. Masovni mediji utječu na proces socijalizacije mijenjajući oblike društvene interakcije i komunikacije te je brzina njihova širenja potaknula brojna istraživanja i rasprave o njihovoj ulozi i neospornom utjecaju na društvo. Glasovac (2010) kazuje kako mediji privlače djecu zbog razonode i pregršt sadržaja koji im nude, a bitne su i mogućnosti sagledavanja problema iz različitih gledišta te identifikacije s pojedinim medijskim likovima.

Nadalje, Mikić (2015) navodi kako se najmlađi naraštaji koriste tradicionalnim medijima poput slikovnica te suvremenim medijima poput televizije, interneta, računalnih igara i sl. Dakle, djeca su sudionici medijskog društva. U medijskom svijetu dolazi do nezadržive i nagle izmjene mnogobrojnih informacija, teorija i spoznaja, a upravo iz nezaustavljivosti razmjene navedenih sadržaja proizlazi problem medijskog društva.

Mikić (2015) ističe kako se pojedinci služe određenim masovnim medijima za zadovoljenje njima svojstvenih potreba pa tako neki najradije biraju informativne sadržaje dok drugi pak biraju isključivo zabavne sadržaje i sl. Dakle, ljudi odabiru medijske sadržaje po principu selekcije i na taj način određuju čemu će i kada biti izloženi. Iz navedenog proizlazi činjenica kako je medijski utjecaj na primatelja ipak ograničen. Međutim, nezaobilazno je kazati kako masovni mediji doprinose autoritativnoj ljudskoj svijesti jer poglavito doprinose učvršćivanju već postojećih stavova i ponašanja, a ne njihovoj promjeni. Naime, glavni je medijski cilj stjecanje zarade što posljedično dovodi do podilaženja „ukusu“ većine, a često i održavanju stereotipa.

Mlađa se djeca teže mogu zaštititi od različitih utjecaja kojima su izloženi upravo iz razloga što medijski sadržaji nisu uvijek vidljivi, već imaju odgođeno, kasnije djelovanje (Zgrabljić Rotar, 2005). Labaš (2011) navodi kako mediji prožimaju sva područja čovjekova života, a nove medije poput interneta te uređaja putem kojih se prenose određeni medijski sadržaji (npr. pametni telefoni) ističe kao posebno prisutne i integrirane u životima djece i mladih spram ostalih medija poput knjiga, novinskih i časopisnih članaka, televizijskih programa i sl. Miliša (2008) pak kazuje kako mediji oblikuju mlađe generacije tako što ih izlažu sve široj mogućnosti informiranja i komuniciranja, ujedno ih stavljajući u sve složenije odnose koje moraju savladati. Stoga, neosporna je činjenica kako isti djeluju na ljudsku stvarnost, a naša upoznatost s njima te sposobnost da se zaštitimo od njihova utjecaja čini nas medijski pismenim ljudima (Košir, Zgrabljić i Ranfil, 1999).

Vođeni pretpostavkom da se djeca najviše služe medijima u svoje slobodno vrijeme Ilišin, Bobinac i Radin (2001) u svom su istraživačkom radu *Slobodno vrijeme* željeli ispitati nekoliko pokazatelja slobodnog vremena djece, a to su uključenost u izvannastavne aktivnosti, vrijeme koje sami provode u svom domu, najpoželjniji oblici druženja, načini provođenja školskih praznika te količina slobodnog vremena u danu i aktivnosti koje su zastupljene unutar istog. Tri su glavna i najrelevantnija zaključka ovog istraživanja. Prvo je važno saznanje da su djeci bitniji socijalni kontakti u odnosu na masovne medije. Druga važna spoznaja je ta da si mediji međusobno konkuriraju, odnosno postoji naznaka da sklonost korištenju TV-a prednjači

naspram korištenja ostalih medija. Treće saznanje svodi se na razlike među spolnim preferencijama djece pa su tako dječaci više usmjereni ka audiovizualnim medijima (televizija, film, kompjutor), dok su djevojčice usmjerene ka vizualnim medijima (knjige, tisak) ili samo ka audio-medijima (radio).

3. DIGITALNI MEDIJ

U 21. stoljeću, kojeg smo dio, jasna je i vidljiva sveprisutnost novih, digitalnih medija u čovjekovom životu. Digitalni su mediji zbog svoje jake probojnosti i svakodnevne prisutnosti smatrani dominantnim medijem te upravo iz navedene činjenice proizlazi njihova snažna uloga u odgoju i socijalizaciji djece (Žderić, 2009). Utjecaj medija kreće od djetetovih najranijih dana jer je u većini slučajeva djetetov dom napučen medijima te ga ono koristi vođeno primjerom članova vlastite obitelji (Ilišin i sur., 2001).

Potter (1999) navodi kako mediji uzrokuju fiziološke, emocionalne i kognitivne promjene kod pojedinca. Fiziološke promjene odnose se na nesvjesne tjelesne procese poput ubrzanog rada srca, promjena u krvnom tlaku te pretjeranog znojenja. Kada dijete po prvi put gleda filmove sa zastrašujućim sadržajima suočava se s ranije navedenim promjenama, a što je češće izloženo takvom sadržaju njegovo tijelo postaje otpornije na njega pa će fiziološke alternacije biti sve manje (Potter, 1999). Glede emocionalnih promjena potonji (1999) ističe kako su ih pojedinci svjesni te prema brojim istraživanjima navodi da je strah najčešća emocija koju nasilni medijski sadržaji izazivaju. Također, Potter (1999) kazuje da se sukladno djetetovoj dobi mijenjaju i njegove reakcije na određene nasilne medijske sadržaje pa se tako malo dijete, do osme godine života, najviše plaši osoba s nadnaravnim moćima, dok se starija djeca, adolescenti, najviše plaše stvarnog nasilja. Posljednje, intelektualne promjene ogledaju se u vidu učenja novih obrazaca ponašanja kojima je pojedinac izložen putem medija. Drugim riječima, ako je pojedinac učestalo izvrnut nasilnom medijskom sadržaju, lakše razvija sklonost ka nasilnom ponašanju u odrasloj dobi (Potter, 1999).

Pier Cesare Rivoltella sustavno se bavi pedagoškim pitanjima i odgojnim pristupima za korištenje medija te je u svojim dosadašnjim, mnogobrojnim istraživanjima posebnu pažnju posvetio utjecaju novih, digitalnih medija na odgoj djece i mladih. On ističe kako novi mediji na antropološkoj razini mogu naštetiti međuljudskim odnosima smanjujući količinu interakcije i socijalizacije među ljudima, dok s druge strane, na kognitivnoj razini, ističe problem „pretjerane“ informiranosti ljudi zbog sve veće raspoloživosti informacija koje su im dostupne putem medija, a čija je točnost upitna (Ciboci, Kanižaj i Labaš, 2011).

Akademici američke pedijatrije (1999) donijeli su preporuku da djecu stariju od dvije godine nije preporučljivo izlagati digitalnom medijskom sadržaju dulje od dva sata dnevno. Budući da se 83% djece mlađe od 6 godina svakodnevno koristi digitalnim medijima, Rideout, Vandewater i Wartella (2003) navode kako su djeca već od najranije dobi njima intenzivno izložena.

Znanstvenici iz područja različitih znanosti (Funk, Brouwer, Curtiss i McBroom, 2009) koji se bave proučavanjem dječjeg razvoja, ističu činjenicu da su djeca posebno osjetljiva od rođenja do šeste godine. Vandewater, Bicham i Lee (2006) bave se istraživačkim radom na području neurološkog razvoja djece te navode kako je djetetov mozak tijekom prvih dvanaest mjeseci života u usporedbi s drugim organima slabije razvijen, stoga ga je potrebno pojačano stimulirati na način da se djetetu omogući manipuliranje predmetima, kretanje okolinom i uspostava interakcije s njom te prilika da ono samo riješi određeni problem, a ne da mu se spomenuto onemogućiti neprikladnim izlaganjem neprimjerenom medijskom sadržaju. Uz to, Vasta, Haith i Miller (1997) ističu kako je najprisutniji problem u vezi s medijima širenje nasilja i agresivnosti putem istih jer su djeca izložena kojekakvim neprimjerenim scenama. Bushman i Huesmann (2001) navode poremećaje poput agresivnog ponašanja i pretilosti kao posljedice nekontroliranog izlaganja djece digitalnim medijskim sadržajima. Uz to, potonji (2001) smatraju da pretjerana uporaba spomenutih medija te razni neprimjereni, lako dostupni sadržaji, koji se putem istih nude, kasnije otežavaju proces učenja kod djece.

No uz negativne učinke digitalnih medija važno je ukazati i na pozitivne strane istih. Wright i sur. (2001) tako ističu edukativnu ulogu medija u procesu odgoja i obrazovanja djece. Naime, rezultati njihova istraživanja svjedoče o tome kako se gledanje obrazovnih programa pozitivno odrazilo na djecu u dobi od dvije do tri godine jer je pospješilo njihovo brže ovladavanje vještinama čitanja i pisanja. Također, djeca su proširila svoj vokabular te su shodno tome bila spremnija za kasniji polazak u školu. Međutim, autori (2001) naglašavaju kako se uloga odraslih očituje u regulaciji sadržaja kojima su djeca izložena jer će se jedino na taj način omogućiti ostvarenje obrazovne uloge medija.

Ciboci i Labaš (2015) proveli su istraživanje *Utjecaj medija na igru djece predškolske dobi* s ciljem ispitivanja odgajateljske procjene medijskog utjecaja na dječju igru, odnosno djetetovo ponašanje. Autori su željeli dobiti jasniji uvid u to koliko često djeca imitiraju sadržaje iz medija tijekom igre i koliko se često poistovjećuju s medijskim likovima te o kakvim je likovima najčešće riječ. Uz to, jedan je od ciljeva istraživanja bio usmjeren na procjenu vremena u kojem su djeca izložena igranju računalnih igrica te gledanju crtanih filmova u predškolskoj ustanovi.

U navedenom su istraživanju anketnim upitnikom bila ispitana 142 odgajatelja na području Republike Hrvatske. Autori (2015) su za potrebe ovog istraživanja osmislili pet hipoteza, a temeljna se odnosila na pretpostavku da djeca često tijekom igre, bilo samostalne ili one s vršnjacima, oponašaju medijska ponašanja. Nadalje, pretpostavke su se odnosile i na

mišljenje kako se djeca često identificiraju s medijskim likovima i to na način da se dječaci uglavnom poistovjećuju s negativnim, nasilnim likovima, dok je kod djevojčica najčešći slučaj identifikacije s likom princeze. Uz to, preostale su se pretpostavke odnosile na mišljenje kako djeca rijetko igraju računalne igre u vrtiću, ali kako su svakodnevno izložena gledanju crtanih filmova u predškolskoj ustanovi.

Rezultati istraživanja potvrdili su sve navedene hipoteze izuzev one koja se odnosi na mišljenje kako su djeca svakodnevno izložena gledanju crtanih filmova u vrtiću. Dakle, nepobitna je činjenica kako se djeca služe medijima i u predškolskoj ustanovi te kako isti utječu na njihova ponašanja. U vrtiću se oni najčešće služe tiskanim medijima poput slikovnica, enciklopedija, plakata i sl., dok su „konzumaciji“ crtanih filmova izložena svega nekoliko puta na tjedan. Također, većina odgajatelja procjenjuje kako televizijski crtani filmovi nisu primjereni dječjoj dobi jer obiluju prikazima verbalnog i neverbalnog nasilja. Prema njihovom mišljenju javna televizija (HRT) prikazuje kvalitetnije dječje filmske sadržaje naspram drugih komercijalnih televizija.

Pozitivna strana ovog istraživanja svjedoči o činjenici kako djeca, izložena medijskim sadržajima, ipak radije biraju igru s vršnjacima naspram njih. S druge strane, negativna su zapažanja kako mediji uvelike utječu na pojavu nasilnog ponašanja tijekom same igre. Stoga, autori (2015) apeliraju odraslima da se u dječji „medijski svijet“ uključe na način da koriste medijski sadržaj zajedno s djecom te time nadziru ne(kvalitetu) istog. Dakle, u suvremenom svijetu u kojem su djeca izvrgnuta medijima, nužno ih je usmjeriti ka pravilnom i poticajnom korištenju istih, a ako su pak djeca izložena medijskim sadržajima bez ikakva nadzora, to će se negativno odraziti na njihova kasnija mišljenja i ponašanja (Ciboci i Labaš, 2015).

Ovaj diplomski rad pobliže će se usmjeriti na televiziju, internet i računalne igre kao vodeće medije današnjice i važne čimbenike koji uvelike utječu na različite aspekte razvoja i ponašanja djece rane i predškolske dobi.

3.1. Televizija

Televizija je jedan od najzastupljenijih medija u životu djece i mladih, a sam pojam obuhvaća tehnički sustav koji omogućuje stvaranje, obradu, prijenos, odašiljanje i prijam električnih signala koji prenose pokretne slike, zvuk i pisane obavijesti (Hrvatska enciklopedija, 2022). Najveći broj istraživanja o djeci i njihovoj uporabi medija usmjeren je na njihovo korištenje televizije kao jednog od vodećih medija. Nadalje Ilišin i sur. (2001; str. 23) kazuju kako „Privlačnost televizije leži u njezinim raznolikim svojstvima: posredovanje slike i zvuka, veliki izbor programa, raznovrsnost sadržaja, manja zahtjevnost pri uporabi, laka dostupnost...“. Motivacijski pokretači koji rezultiraju gledanjem televizije su pasivan užitak koji pruža zabava i dojam fantazije, užitak koji pruža televizija čak i kad se ne postiže informiranost te socijalizacijski čimbenik koji omogućuje sadržaj u konverzaciji s drugim ljudima (Schramm, 1961).

Inglis (1997) navodi kako rezultati istraživanja provedenog u Velikoj Britaniji donose podatke da sedam posto ispitanika ima uključen televizor cijeli dan, a polovica ispitanika pet do deset sati dnevno. Mikić (2002) kazuje kako su djeca predškolske dobi, svakodnevno, izložena televizijskom sadržaju približno 75 minuta, o čemu svjedoče mnogobrojna hrvatska i strana istraživanja. Ciboci i sur. (2011) ističu kako mediji, ponajprije televizija, uvelike utječu na odgoj djece. U današnjem ubrzanom svijetu roditelji su sve manje u mogućnosti provoditi kvalitetno vrijeme s djecom, usađujući im moralne vrijednosti, stoga su oni izloženi kako sveopćem utjecaju okoline, tako i utjecaju različitih i mnogobrojnih medijskih sadržaja.

Miliša, Tolić i Vertovšek (2010) navode kako je gledanje televizije dominantna aktivnost, kako za djecu, tako i za odrasle, a s obzirom da joj je glavna funkcija pružanje zabave korisnicima, program je osmišljen na način da prevladava manje zahtjevan sadržaj. Žderić (2009) ističe kako djeca predškolske dobi najčešće odabiru njima namijenjene sadržaje poput crtanih filmova ili filmova o životinjama, a tijekom odrastanja se, u skladu s dobi, mijenjaju i njihovi interesi te se djeca sve više zanimaju za sadržaje namijenjene starijim dobnim skupinama. Svakim danom djeca su prosječno 3 do 4 sata izložena televiziji i ostalim medijima, a istodobno nisu u mogućnosti kritički promišljati o njima te se time pojačava vjerojatnost za negativan utjecaj medijskih sadržaja (Ilišin i sur, 2001).

Nadalje, Mikić (2015) objašnjava kako su djeca predškolske dobi u fazi animističkog mišljenja te sve stvari smatraju živima. Stoga, sklona su praćenju emisija sa simboliziranim likovima te životinjskim likovima koji imaju ljudska obilježja, jasnije rečeno, djeca vole likove iz svijeta mašte. Također, djeca predškolske dobi ne vole uratke s nerazriješenim krajem već

preferiraju zaokružene, jasne cjeline jer im to pruža osjećaj sigurnosti. Duljina emisijskog sadržaja treba biti prilagođena djetetovoj dobi pa bi tako starijoj djeci trebale biti namijenjene emisije duljeg trajanja, a mlađoj kraćeg. Uz to, neosporna je činjenica kako djeca vole gledati reklame jer ti ponavljajući oblici učestalog prikazivanja odgovaraju kognitivnim mogućnostima djeteta predškolske dobi te im i to pruža dodatan osjećaj sigurnosti. Podjela medijskog interesa prema spolu djeteta kreće oko njegove 6 godine pa se tako dječaci opredjeljuju za akcijske, ubrzane sadržaje, dok djevojčice najčešće biraju reality emisije i programe ispunjene glazbom. Doduše, djeca se zanimaju i za sadržaje koji su namijeni odrasloj dobi stoga se uloga odraslih očituje u odlučivanju o kvaliteti i trajanju sadržaja kojima će njihova djeca biti izložena.

Prema nalazima prof. Ilišin rezultati američkih istraživanja potvrđuju kako televiziju više gledaju djeca koja dolaze iz obitelji nižeg socio-ekonomskog statusa, nižeg stupnja obrazovanja i nepotpunih obitelji, dok se djeca bogatijih i obrazovanih roditelja više služe tiskanim medijima i kompjutorima. Također, djeca s boljim školskim uspjehom najčešće se služe knjigama i internetom, dok se preostalim masovnim medijima služe djeca koja postižu slabiji školski uspjeh. Uz to, televizija je izdvojena kao najdominantniji medij kojeg djeca koriste, slijede je kompjutori i videoigre, zatim knjige, a ponajmanje radio i glazba po izboru. Prilikom gledanja televizije američka djeca najčešće biraju dječji i obrazovni program, preferiraju komediju i akcijske filmove, a radije ih gledaju sami ili u društvu vršnjaka nego s roditeljima. Nadalje, djeca se u najvećoj mjeri služe kompjutorima iz razonode, dok značajno manji broj djece spomenuti medij koristi u svrhu stjecanja novih znanja i kompetencija (Žderić, 2009).

Ilišin je uz potporu stručnih suradnika Marinović Bobinac i Radin provela istraživanje (2001) u Republici Hrvatskoj kojim su željeli ispitati djecu o uporabi četiri masovna medija, preciznije tiska namijenjenog djeci i mladeži, radija, kompjutora i televizije. Naglasak je stavljen na televiziju koja je tada bila najdominantniji svjetski medij. Rezultati istraživanja pokazali su da tek 11 posto djece ne čita nikakav tisak namijenjen njihovim dobnim skupinama, a u tisku ih ponajviše zanimaju teme iz svijeta slavnih te članci o međuljudskim odnosima i prijateljstvu, a manje o obitelji i zaštiti okoliša. Četvrtina ispitanika gotovo nikad ne sluša radio, a među najpopularnije žanrove uvršteni su zabavna, dance i techno glazba, dok etno i jazz glazba ne plijene takvu popularnost. Rezultati istraživanja upućuju i na činjenice da dvije petine djece u svom domu posjeduje kompjutor, dok ga polovina ispitanika koristi i to najčešće za igranje, zatim za pisanje i crtanje, a tri četvrtine ih ne pristupa internetu. Također, podatci kazuju

kako tek četiri posto djece ne gleda televiziju, a ostali ispitanici je najčešće gledaju više od tri sata dnevno.

Novija istraživanja donose podatke koji svjedoče u prilog činjenici kako su djeca danas u usporedbi s prijašnjim vremenima još više izložena medijima. Ciboci, Kanižaj i Labaš (2014) su 2013. godine proveli istraživanje u Zagrebu kojim su ispitali 837 roditelja predškolske djece o medijskim navikama njihovih najmlađih. Gotovo 36% roditelja je navelo kako su njihova djeca izložena televizijskom sadržaju već u dobi od godinu dana. Nadalje, roditelji smatraju kako mediji prožimaju djetetovu svakodnevnicu pa tako njih otprilike 80% ističe kako djeca gledaju televiziju sat do dva dnevno. Uz to, više od polovice ispitanika svjedoči o tome kako se njihova djeca predškolskog uzrasta služe internetom. Gotovo se svi ispitanici koriste medijima svakodnevno (oko 90%) pa nije neobično što se djeca vode primjerom odraslih. Iako su roditelji u velikoj mjeri konzumenti medijskog sadržaja, otprilike njih 70% shvaća važnost medijskog odgoja za djecu koji bi ih osposobio za razlikovanje pozitivnih i negativnih učinka medija.

Posljednjih dvadesetak godina obilježeno je brojnim tehnološkim naprecima i „rastom“ informacijsko-komunikacijskih tehnologija, a to je posljedično rezultiralo probojnošću medija i njihova raznolika sadržaja. Blažević (2012) je u jednom zagrebačkom vrtiću provela istraživanje s malom skupinom ispitanika od 14 djece u dobi od 4 do 7 godina te su rezultati upućivali na to kako poneki ispitanici imaju TV prijamnik u vlastitoj sobi, a većina ih se samostalno služi televizorom na način da biraju programe po svom interesu. Također, djeca s roditeljima najčešće gledaju filmove i serije za odrasle o čijem sadržaju ne raspravljaju, a isti su, zbog svoje dobi, u nemogućnosti razumjeti.

3.1.1. Pozitivni utjecaji televizijskih sadržaja na razvoj djece rane i predškolske dobi

Žderić (2009; str. 28) navodi kako utjecaji televizije mogu biti pozitivni jer ona „informira (pritom se ne misli samo na informacije iz informativnog programa-dnevnika, političkih emisija već i informiranje o životu djece i mladih, informiranje o njihovim postignućima, emisije dokumentarnog programa, znanstvenopopularni program koji može biti vrlo zanimljiva dopuna redovitom školskom programu), obrazuje (emisije koje obrazovne sadržaje predstavljaju uz pomoć televizijskog medija) te omogućuje raznovrsne umjetničke doživljaje i potiče na izražavanje (igrani, crtani, lutkarski filmovi).“

Van Evra (1990) ističe kako gledanje televizijskog sadržaja utječe na poticanje dječje znatiželje i jačanje njihovih verbalnih sposobnosti. Uz to, Žderić (2009) navodi kako izloženost djece televizijskom sadržaju koji promiče kulturnu različitost prikazujući raznolike kulture i

pojedince pospješuje njihovo međukulturalno razumijevanje. Također, primjereno i kontrolirano gledanje televizije pozitivno se odražava na dijete na način da osnažuje njegovu motivaciju te omogućava uporabu kognitivnih strategija (Wartella, Caplovitz i Lee, 2004). Nadalje, gledanje televizije pospješuje dječju vizualnu inteligenciju (Subrahmanyam, Greenfield, Gross i Kraut, 2001), a istovremeno potiče i razvitak njihovih verbalnih vještina (Rice i Woodsmall, 1988).

3.1.2. Negativni utjecaji televizijskih sadržaja na razvoj djece rane i predškolske dobi

U svojim su domovima djeca često prekomjerno izložena televizijskom sadržaju te je televizor u kućanstvima upaljen čak i kada ga nitko aktivno ne gleda. Hrvatska javna televizija ne nudi dostatan program namijenjen dječjoj publici što posljedično dovodi do toga da su oni izloženi medijskom sadržaju za odrasle (Žderić, 2009). Miliša i sur. (2010) ističu kako je televizija u današnjem društvu u ulozi svojevrsnog vodiča i intimnog savjetnika gledateljima te kojekakvi sadržaji koje nudi utječu na sve aspekte njihovih života.

Roditelji nisu svjesni činjenice da pretjerano gledanje televizije utječe na pravilan razvitak djece na način da dovodi do poteškoća u grafomotoričkim vještinama, slabije tjelesne aktivnosti te smanjenja ponekih razvojnih potencijala (Rajović, 2010). Žderić (2009) navodi kako televizija utječe i na djetetov govorni razvoj jer ono putem televizijskog sadržaja upija jezičnu komunikaciju koja nije njemu namijenjena, a budući da je zbog svoje dobi ne može u potpunosti razumjeti, u djetetovoj kasnijoj komunikaciji s okolinom dolazi do pogrešnog korištenja određenih termina. Uz to, Sigman (2010) kazuje kako izloženost djece televizijskom sadržaju dovodi do različitih zdravstvenih tegoba, primjerice do problema s vidom i prehranom, a ima i negativan utjecaj na psihološku dobrobit djece budući da može rezultirati depresivnim raspoloženjem, poremećajima u koncentraciji te razdražljivim i agresivnim ponašanjem.

Federman (1996) ističe problem agresivnog ponašanja djece koje je često u korelaciji s prekomjernim gledanjem neprimjerenog nasilnog sadržaja. Uz to, Gauntlett (1995) navodi kako nije u potpunosti razjašnjeno utječe li gledanje nasilja na kasniju pojavu istog ili gledanje nasilnog sadržaja djeluje kao okidač za agresivno ponašanje kod onih gledatelja kod kojih već postoji sklonost ka agresiji.

Nezaobilazni sadržaji reklamnih poruka uobičajene su teme kada se govori o negativnim televizijskim utjecajima (Ilišin i sur., 2001). Ilišin i sur. (2001) navode kako su reklamni sadržaji često usmjereni prema djeci kako bi ih se od najranijih dana izložilo prekomjernom potrošačkom ponašanju. Ipak, potonji (2001) ističu kako je najveći problem reklama taj što

promiču mnogobrojne stereotipe. Žderić (2009) kazuje kako je i televizijski sadržaj često ispunjen stereotipnim prikazivanjem muških i ženskih likova pa su tako „idealni“ muškarci prikazani u ulozi jakih snagatora, a „idealnim“ ženama se osnovna svrha očituje u bivanju lijepima. Ciboci i Labaš (2015) navode kako mnogi znanstvenici ističu da u crtiću *Štrumfovi* muški likovi nadmoćno, brojčano prevladavaju nad ženskim likovima.

Miliša i sur. (2010) ističu kako pojedine televizijske emisije utječu na čovjekovu percepciju životnih vrijednosti te na njegovo dostojanstvo. Za primjer autori (2010) navode emisiju *Trenutak istine* u kojoj su igrači nagrađeni novčanom nagradom onda kada iznesu šokantne, najčešće negativne detalje o sebi i svojoj prošlosti. Uz to, Miliša i sur. (2010) kazuju da je intimnost danas na „(ras)prodaji“ te takvo olako razotkrivanje najvećih tajni rezultira ironiziranjem vrijednosti osobnog ponosa. Na programu Nove TV je 2005. godine po prvi put u reality emisiji *Bar* prikazan seksualni čin te pušenje marihuane što je izazvalo reakciju pravobraniteljice za djecu i mlade koja je reagirala tužbom protiv tako javnog i agresivnog reklamiranja neprikladnih ponašanja pred očima kako šire javnosti, tako i najmlađih (Miliša i sur., 2010). Također, neophodno je spomenuti kako mnogi sudionici zažale nakon sudjelovanja u pojedinim reality emisijama, a o istom se u medijima ne piše (Miliša i sur., 2010). *Vijeće za digitalne medije* je pokrenulo postupak sankcioniranja pojedinih emisija koje vrijeđaju ljudsko dostojanstvo, ali istih nije bilo.

3.1.3. Utjecaj televizije na razvoj djece s obzirom na dob

S obzirom na sveprisutnost digitalnih medija u djetetovoj okolini nužno je promišljati o ostalim, neophodnim iskustvima za njegov zdrav, cjelovit razvoj (Žderić, 2009). Također, autorica (2009) ističe kako je iznimno važno omogućiti djeci aktivnu fizičku igru i manipulaciju predmetima jer se time potiče razvoj njihove inteligencije. Sukladno djetetovoj dobi, mijenjaju se i potrebe koje ono iziskuje. Djeca u razdoblju od rođenja do dvije godine imaju jaku potrebu za bliskošću, a u razdoblju od dvije do pet godina žele se osjećati kako voljeno, tako i priznato. U nešto starijoj dobi, od pet do sedam ili osam godina, djeca nisu sposobna praviti jasnu razliku između zbilje i fantastike te su osjetljiva na poruke koje mediji donose. Tako primjerice „vjeruju“ porukama da nasilje djeluje i pobjeđuje. Nadalje, djeca su u toj dobi sklona imitaciji okoline te često nisu svjesna koliko ona može biti opasna i (ne)primjerena. Uz to, prizori strašnih scena i zaprepaštenih mimika, često popraćenih ozbiljnom glazbom i zvucima, mogu izazvati osjećaj straha kod djece u vidu noćnih mora i dugotrajnih stanja (fobija). Zaključno, autorica (2009) nalaže kako je djeci, u razdoblju između pet i sedam ili osam godina, dovoljan sat vremena uporabe digitalnih medija.

Glasovac (2010) ističe kako televiziju nije preporučljivo gledati do treće godine života jer dotad prikazi s ekrana kod djece izazivaju isključivo pomutnju suprotnih osjećaja i doživljaja.

3.2. Internet

Prema hrvatskom enciklopedijskom rječniku (2020) internet je svjetski sustav međusobno povezanih računalnih mreža. Predstavlja osnovu suvremene digitalne komunikacije zahvaljujući naglom razvoju informacijskih i komunikacijskih tehnologija, stoga je neosporno kako je internet vodeći medij današnjice. Ljudi njime komuniciraju na način da međusobno razmjenjuju datoteke u kojima su, u digitaliziranom obliku, pohranjeni svi oblici informacija poput tekstova, slika i zvukova, a način razmjene istih određen je jasnim uputama koje su svi sudionici procesa razmjene dužni poštovati. Danas najčešće pristupamo internetu putem širokopojasnog pristupa, ali postoje i drugi načini poput lokalnih računalnih mreža (npr. ustanove ili poduzeća), uspostave veze s davateljima usluga i realiziranja modemske pristupa.

Prema podacima iz 2008. godine oko 44 posto hrvatskog stanovništva koristi se internetom (Miliša i sur., 2010). Potonji (2010) navode kako dijete već od pete godine pokazuje zanimanje za internetski sadržaj, ono voli istraživati i lako upija određene informacije što znači da utjecaj do njega lako dopire.

3.2.1. Pozitivni utjecaji internetskih sadržaja na razvoj djece rane i predškolske dobi

Žderić (2009) ističe kako je internet medij koji pruža nebrojeno puno mogućnosti te time pojedincima, pa tako i djeci, olakšava stjecanje raznolikih spoznaja. Rječnici, enciklopedije, romani, virtualni muzeji i internetske stranice s matematičkim zadacima samo su neki od kvalitetnih internetskih sadržaja koje pojedincima itekako mogu služiti za stjecanje znanja. Pritom autorica (2009) naglašava kako je internet prepun sadržajnih informacija te time omogućava čovjeku temeljit i opsežan pristup određenoj temi. Nadalje, u naumu da se djeca na ispravan način koriste spomenutim medijem, odrasli su dužni educirati ponajprije sebe, a onda i djecu o pravilnom i poticajnom načinu korištenja internetskog sadržaja. Uz to, autorica (2009) navodi kako je internet prepun edukativnih portala koji pružaju mogućnost vježbanja putem memo-lista, tražilice pojmova, kvizova, pitalica, igara i sl. Dakle, neosporna je činjenica kako ispravna upotreba interneta pozitivno utječe na educiranje mladih, posebice iz razloga što im je omogućeno bavljenje aktivnostima na jednostavniji, njima zanimljiviji način.

Miliša i sur. (2010) kazuju kako internet sjedinjava različite medije i otvara mogućnost obnavljanja starih ili uspostavljanja novih suradnji. Uz to, putem interneta ljudi razmjenjuju mnogobrojna pitanja i iskustva s drugima što može rezultirati korisnim poznanstvima i saznanjima. Važno je naglasiti kako internet omogućava komunikaciju među ljudima bez obzira na veličinu udaljenosti među njima, a razvoj međukulturalne komunikacije potiče proces međukulturalnog učenja. Dakle, internet omogućava neke nove oblike učenja putem raznolikih

preglednika (npr. Yahoo, Google), a pojedinci nadograđuju svoje znanje uz pomoć informatičkog e-učenja (Miliša i sur., 2010).

Anetta (2008) kazuje kako tehničke mogućnosti računala omogućavaju djetetu da bude suučesnik u vlastitom procesu učenja, a posebno ističe kako korištenje novih medija pospješuje razvoj okulomotorne koordinacije. Uz to, autorica (2008) navodi kako mediji potiču razvoj kreativnog mišljenja, mašte te vlastite inicijative djeteta.

3.2.2. Negativni utjecaji internetskih sadržaja na razvoj djece rane i predškolske dobi

Miliša i sur. (2010) ističu kako su najopasniji internetski sadržaji oni koji sadržavaju pornografiju, nasilje ili elemente širenja ideološke mržnje. Potonji (2010) navode i neke od ostalih internetskih opasnosti poput slabe zaštite privatnosti i kontrole njegova sadržaja, lake dostupnosti raznih opijata, mogućnosti pristupa pornografskim sadržajima bez nadzora odraslih, mogućnosti uključivanja u neželjenu komunikaciju što ponekad rezultira ucjenama. Također, Miliša i sur. (2010) kazuju kako prekomjerno korištenje interneta uzrokuje i smetnje s vidom, spavanjem, prehrabene poteškoće te socijalnu izolaciju jer dijete zapostavlja ranija prijateljstva uspostavljajući nove, „virtualne“ odnose. Uz to, anonimnost koju pruža internet pospješuje širenje raznih oblika maltretiranja o čemu svjedoče brojna europska istraživanja koja donose podatke kako je oko 20 posto djece bilo žrtva nekog od oblika internetskog nasilja. Willard (2006) kazuje kako se pojam digitalnog nasilja odnosi na sva slanja ili prikazivanja uvredljivog i neprimjerenog sadržaja putem interneta. Također, potonji (2006) navodi kako su poruke vulgarnog sadržaja, prijeteće poruke, lažno prezentiranje, iznošenje privatnih podataka u javnost te povrjeđivanje prava druge osobe, lažno je optužujući, neki od različitih oblika digitalnog nasilja.

Ciboci i sur. (2011) ističu kako prekomjerna izloženost djece nasilnom sadržaju putem interneta utječe na razvijanje tolerancije spram istog. Promatrajući, djeca zapravo upijaju određene obrasce ponašanja, stoga izloženost nasilju povećava vjerojatnost da će djeca u budućnosti ispoljavati agresivna ponašanja. Miliša i sur. (2010) tako navode kako su krajem 2009. godine učenici vinkovačke škole ponukani internetskim „primjerom“ mučili životinje na način da su pse i mačke vezali za tračnice kako bi stradali pod naletom vlaka što su usporedno i snimali. Također, nasilje u medijima svakodnevna je pojava koja posljedično rezultira mijenjanjem ljudskih stavova u vezi istog, slabljenjem senzibiliteta i stupnja empatije kod pojedinca (Ciboci i sur., 2011). Ciboci i Labaš (2015) navode jedno istraživanje koje govori u prilog spomenutoj tezi. Naime, američki psiholog Bandura je 1961. proveo jedan eksperiment s djecom predškolske dobi u kojem ih je namjerno izložio gledanju nasilja nad lutkom Bobom.

Istraživanje je proveo na način da je djecu podijelio u tri skupine. Djeca iz svih skupina su bila izložena prikazima nasilnog ponašanja, ali posljedice istog su za sve skupine bile različite. Djeca iz prve skupine svjedočila su kažnjavanju nasilnika, djeca iz druge skupine svjedočila su nagrađivanju istog, a oni iz treće skupine nisu svjedočili nikakvim posljedicama nad nasilnikom. Nadalje, djeci su nakon prisustvovanja u spomenutim situacijama ponuđene atraktivne igračke koje su im brzo i oduzete, a na raspolaganju im je ostala samo lutka Bobo. Navedenim je istraživanjem dokazano da su se najagresivnije prema lutki Bobo ponašala ona djeca koja su svjedočila situaciji u kojoj je nasilje nagrađeno. Ciboci i sur. (2011) kazuju kako se nasilni sadržaji u najvećoj mjeri odražavaju na mlađu djecu, češće muške populacije. Djeca zbog nedovoljno razvijenih kognitivnih kapaciteta teže prate razvoj radnje u medijima pa im pažnju okupiraju brze, uzbudljive scene, baš poput prikaza nasilnih sadržaja.

Miliša i sur. (2010; str. 23) ističu sve veću učestalost ovisnosti o internetu te je definiraju kao „poremećaj u kojemu ovisnici gube osjećaj za vrijeme i zanemaruju svoje osnovne potrebe“. Posljedica navedene ovisnosti očituje se u obliku socijalne izolacije pojedinca jer on više vremena provodi družeći se s ljudima na mreži nego što isto realizira u stvarnosti. Također, autori (2010) kazuju da ovisnost o internetu rezultira depresivnim raspoloženjem i neprikladnim ponašanjem.

U *Priručniku za stjecanje medijskih kompetencija* Miliša i sur. (2010) navode primjere neprimjerenih internetskih sadržaja. Potonji (2010) kazuju kako je internetska igrice *My Minx (Moja koketa)*, koja u Americi broji oko 20.000 korisnika, prepuna nepriličnog sadržaja poput onog da je igračima, odnosno djeci, ponuđena mogućnost zavođenja na jednu noć, konzumiranja tableta za dan poslije i alkoholnih opijata te korištenja kondoma.

3.3. Videoigre

Računalne igre, popularnije pod nazivom videoigre osmišljene su još 1962. godine s pojavom prve među potonjima. To su u pravilu interaktivne igre koje se mogu igrati na osobnim računalima, igraćim konzolama tj. specijaliziranim računalima, prijenosnim (džepnim) konzolama, mobitelima te automatima na novčić ili žeton namijenjenima zabavi djece u javnim centrima i ostalim javnim prostorima. Mogu ih igrati jedan ili više igrača i to na jednom računalu ili, što je češći slučaj, na više umreženih računala (Hrvatska enciklopedija, 2022). Mikić (2015) ističe kako su računalne igre u suvremenom svijetu stekle veliku popularnost te su one najčešće nezaobilazni dio dječjih domova, stoga nije neobično da se njima služe i najmlađi naraštaji. Navedenom je pridonijela idolizacija pojedinih medijskih likova koji se tako pojavljuju u više medija istodobno, primjerice, putem tiskanih, filmskih, računalnih sadržaja i sl.

Mandarić (2012) navodi kako se mnogi stručnjaci bave „problemom“ virtualnog identiteta i pitanjem koliko videoigre, kao jedan od popularnijih oblika virtualnih razbibriga, utječu na korisnike i njihovu stvarnost. Mlađi naraštaji svakodnevno se igraju identitetom unutar virtualnog prostora te to posljedično izaziva opredijeljena mišljenja i stavove. Osnovno je pitanje stručnjaka pomaže li istraživanje i maskiranje vlastitog ja u virtualnom svijetu razvoju čvršćeg identiteta ili ga pak osporavaju. Uz to, Mandarić (2012) ističe tjelesnu dimenziju kao značajnu čovjekovu dimenziju koja u virtualnoj komunikaciji u potpunosti izostaje te time onemogućuje cjelovitu komunikaciju.

Dokler (2020) u svom znanstvenom članku navodi *Priručnik o videoigramama za edukatore* kojega su zajedničkim snagama osmislili mnogobrojni stručnjaci, istraživači i „ljubitelji“ tj. znalci računalnih igara. Priručnik je stekao veliku popularnost što je ponukalo Europsku uniju da objavi međunarodno izdanje istog na engleskom jeziku. Namijenjen je svim institucijama i pojedincima koji su u doticaju s djecom koja igraju videoigre, a svrha priručnika je pružanje ispitanih informacija o istima. Uz to, u priručniku su istaknuti provjereni podatci koji svjedoče o tome da polovica ispitanih djece od rođenja do svoje osme godine povremeno provodi vrijeme igrajući računalne igre, a muška populacija s igranjem igara započinje ranije spram ženske te ih to posljedično čini „aktivnijim“ igračima.

3.3.1. Pozitivni utjecaji računalnih igara na razvoj djece rane i predškolske dobi

Mikić (2015) ističe kako su se prije ljudska mišljenja o pozitivnim učincima računalnih igara svodila na poboljšanje razvoja motoričkih sposobnosti i refleksa, ali današnja su viđenja ipak šira te obuhvatnija. Dobrobiti igranja su tako i razvoj matematičkog i logičkog mišljenja

te razvoj predčitalačkih i predpisačkih vještina. Nadalje, nerijetko se djeca igraju u skupinama što pozitivno utječe na razvoj socijalizacijskih, društvenih vještina. Također, u računalnim igrama česte su situacije u kojima se igračima razlaže je li neki postupak primjeren ili ne, stoga oni igrajući imaju priliku prakticirati vještinu donošenja ispravnih odluka.

Igranje videoigara rezultira uvođenjem djece u svijet tehnologije te time oni lakše prakticiraju savladavanje uputa i rješavanje problema. Nadalje, pojedine igre kod djece potiču razvoj fine motorike te razvoj prostornih i vizualnih vještina. Uz to, ako su videoigre edukativnog sadržaja, one omogućuju djeci poticajno ponavljanje određenih sadržaja, lakše savladavanje stranih jezika te pretraživanje raznolikih izvora znanja poput rječnika, enciklopedija i romana (Žderić, 2009).

3.3.2. Negativni utjecaji računalnih igara na razvoj djece rane i predškolske dobi

Uz pozitivne učinke koji su prethodno navedeni, neophodno je spomenuti i negativne utjecaje računalnih igara na djecu rane i predškolske dobi. Neki od ozbiljnih rizika su poticanje razvoja ovisnosti, izloženost nasilju (djelomično uvježbavanje nasilja u 1. licu) te razvijanje ili pojačavanje negativnih rasnih i seksualnih stereotipa (Žderić, 2009). Uz to, autorica (2009) kazuje kako česta izloženost videoigrama može „iznjedriti“ probleme poput slabo razvijenih prehrambenih navika, socijalizacijskog otuđenja, slabo razvijene pažnje te manjka komunikacije s vršnjacima. Bartholow i sur. (2006) ističu kako pretjerano igranje nasilnih, računalnih igara te česta izloženost nasilju putem istih dovode do oštećenja moždanih funkcija te problema s pamćenjem.

Ciboci i sur. (2011) navode kako je neophodno spomenuti problem ovisnosti o računalnim igrama. Neki od temeljnih simptoma navedene ovisnosti su korisnikova konstantna žudnja za igrom te osjećaj nemira za vrijeme dok je ne igra. Također, usmjerenost ka ovisničkom ponašanju, u vidu neprestanog igranja igara, dovodi do zanemarivanja ostalih životnih obaveza. Na koncu, nemogućnost prekida igranja računalnih igara i laganje u vezi s uporabom istih jesu simptomi ovisnosti o videoigrama.

S obzirom na rasprostranjenost ovisnosti o računalnim igrama, uključivanje roditelja u „dječji virtualni svijet“ postaje nužan. Nikken i Jansz (2007; str. 228) roditeljima kazuju tri strategije koje ih čine involviranima:

„ 1. zajedničko igranje videoigara, bilo kroz promišljene postupke ili više kao slučajnu prisutnost,

2. kritička rasprava o igrama, te slijedom toga prihvaćanje ili odbacivanje sadržaja (aktivno posredovanje)
3. uvođenje pravila za ponašanje prilikom igranja, uključujući i zabrane određenih igara (restriktivno posredovanje)“.

4. MEDIJSKA PEDAGOGIJA I MEDIJSKI ODGOJ

Medijska pedagogija samostalna je znanstvena disciplina, a nastala je kao posljedica razvitka kako odgojnih znanosti, tako i razvitka suvremenih medija te edukativnih tehnologija (Miliša, Tolić i Vertovšek, 2009). Neophodno je kazati kako su inovativni mediji i obrazovne tehnologije uvelike utjecale na cjelokupni odgojni proces i upravo zbog toga medijska je pedagogija u uskoj svezi s mediologijom, znanost koja proučava medije (Tolić, 2009). Pojam medijske pedagogije ne odnosi se samo na uvođenje djece u „medijski svijet“ na način da ih se upozna s medijskom terminologijom (definiranje problema, teorija), već na primjenu iste u praksi. Na taj način djeci je omogućeno kako korištenje informacija stečenih posredstvom medija, tako i razvijanje kompetencije i kritike spram istih. Drugim riječima, ona nudi mladima pregršt mogućnosti za kvalitetno služenje internetom (Miliša i sur., 2009). Tolić (2009) ističe kako se medijska pedagogija koristi medijima kao sredstvima brojnih kritičkih analiza, a analiza medija je istovremeno i analiza stvarnosti jer smo danas njima okruženi.

Mikić (2015) ističe dva načela medijske pedagogije. Prvo načelo kojim odgajatelj treba biti vođen njegova je otvorenost ka medijskom svijetu jer će jedino na taj način on steći raznorazne spoznaje, kako o šarolikim mogućnostima, tako i nebrojenim opasnostima medija. Drugo se načelo odnosi na razvijanje odgajateljeva senzibiliteta za procjenu značaja medija djeci, a istima su djeca kako izložena, tako i voljno sklona. Dakle, odgajatelj mora osvijestiti da unatoč nebrojenim opasnostima koje mediji donose, postoje i pozitivne strane spram istih, a upravo iz navedene činjenice proizlazi kompleksnost medijskog korpusa. Temeljna kvalifikacija medijske pedagogije sposobnost je spoznavanja kompleksnosti dječjeg doživljavanja medijskog sadržaja. Stoga, djecu je preporučljivo poticati na aktivno, pravilno korištenje medijima kojima su izvrgnuta jer na taj način ona stječu spoznaje o mogućnostima koje im oni pružaju, a iste im kasnije mogu poslužiti u svrhu vlastitog izražavanja (npr. osmišljavanje igrokaza). Nadalje, potonji (2015) navodi kako se neophodna uloga roditelja i obrazovnih stručnjaka očituje u istraživanju dječjeg medijskog svijeta, a isto se realizira vođenjem razgovora s djecom kako bi se „približili“ njihovom doživljaju. U konačnici, kada odrasli osvijeste da mediji izazivaju subjektivan dječji doživljaj zadani su temelji kvalitetnom medijskom odgoju.

Miliša i sur. (2009) definiraju pojam medijskog odgoja kao važnu poddisciplinu medijske pedagogije, a glavna mu je svrha stjecanje medijskih kompetencija za prepoznavanje medijskog djelovanja koje može biti kako odgojno, tako i manipulativno. Uz to, analiziranje medijskih sadržaja, razlikovanje iluzije i zbilje te dešifriranje medijskih poruka također su

ciljevi medijskog odgoja. Autorica Tolić u svom znanstvenom članku *Temeljni pojmovi suvremene medijske pedagogije* (2009) navodi kako u odgojne ciljeve ubrajamo i cjeloživotni razvoj pojedinca, sposobnost njegove procjene da razluči koliko je i zbog čega određeni medijski sadržaj društvu (ne)koristan, kao i samostalno te kritičko djelovanje pojedinca. Stoga, kad bismo iz tako sveobuhvatna pojma medijskog odgoja isključili kritičko promišljanje o negativnim učincima medija poput razvoja ovisnosti, prekomjerne izloženosti nasilnim sadržajima i sl., sveli bismo ga na „puko“ sredstvo komunikacije. Također, autorica (2009) naglašava razliku između pojmova medijskog odgoja i obrazovanja ističući kako medijsko obrazovanje ne sadrži analizu odgojnih sadržaja. Nadalje, medijski je odgoj puno obuhvatniji pojam koji, uz poučavanja o medijima, omogućava i istraživanja u vezi istih te u konačnici razvoj kritičkog mišljenja.

Kako bismo u potpunosti razumjeli svrhu medijskog odgoja, trebamo ovladati razlikovanjem pojmova medijske pismenosti i medijskih kompetencija. Hoffman (2003; prema Miliša i sur., 2010, str.79) ističe kako se „medijski odgoj bavi usvajanjem medijske pismenosti i ovladavanjem medijskim kompetencijama“.

Medijska je pismenost uzak pojam te se odnosi isključivo na mogućnost stjecanja vještina vezanih uz neki određeni mediji, primjerice računalna pismenost. Stoga, ona omogućava pojedincu ovladavanje osnovnim vještinama poput uočavanja simbola putem raznolikih medija (Miliša i sur., 2010). Dakle ona se smatra samo malim dijelom medijskog odgoja i obrazovanja. Vrijeme koje nam kazuje koliko je dijete izloženo medijima, sadržaji istih, načini kojim se njima koristi te djetetova dob ključni su čimbenici koji utječu na medijsko opismenjavanje djece. Uz navedeno, Sindik (2012) ističe kako i kulturološke razlike određene sredine kao i društvo kojeg su djeca dio itekako doprinose njihovoj medijskoj (ne)pismenosti. Miliša i sur. navode (2009; str. 79) kako medijsko obrazovanje sadržava „funkcionalnu pismenost (razumijevanje onog što je napisano), vizualnu pismenost (razumijevanje vizualnih detalja) i računalnu pismenost (korištenje interneta)“. Medijski obrazovana osoba bavi se temama koje mediji donose jer je svjesna koliko je istima izložena te promišlja o medijskim učincima glede vlastitog života i osobnih vrijednosti (Tolić, 2009).

Miliša i sur. (2010) ističu kako je pojam medijske kompetencije sveobuhvatan pojam jer se odnosi na sposobnost razvitka kritičke svijesti spram izazova suvremenih medija. Dakle, sposobnost kritičkog mišljenja o raznolikom medijskom sadržaju čini je temeljnim pojmom medijske pedagogije jer jedino medijski kompetentan pojedinac može prepoznati medijsku manipulaciju. Uz to, svrha medijske kompetencije je i zaštita privatnosti, međukulturalna

komunikacija te usvajanje njenih dimenzija. Potonji (2010) navode pet dimenzija medijskih kompetencija. Kognitivna se dimenzija odnosi na stjecanje znanja koje omogućava kvalitetno razumijevanje i procjenu medijskih poruka. Nadalje, etička dimenzija nalaže da se o raznolikim sadržajima promišlja s moralnog stajališta. Socijalna dimenzija tiče se medijskih politika za raznovrsne dijelove društva, a estetska se odnosi na doživljaj ljepote te se njome najviše služe medijski manipulatori jer estetskim sadržajem (boja, glazba) lako utječu na emocije najmlađih. Posljednja dimenzija obuhvaća sva djelovanja ka unapređenju procesa interaktivnog učenja.

Zgrabljic Rotar (2005) kazuje kako su djeca današnjice pod stalnim utjecajem medija jer su njima okruženi, stoga se uloga odraslih očituje u pružanju medijskog odgoja djeci, a isti se provodi od djetetovih najranijih dana. U težnji da razumiju djecu te da ih kvalitetno odgoje, roditelji, odgojitelji i nastavnici primorani su i sami biti medijski kompetentni jer jedino kao takvi mogu usmjeriti djecu glede razvoja kritičkog mišljenja o raznolikim sadržajima (Zgrabljic Rotar, 2005). Također, Mikić (2015) naglašava kako je u modernom svijetu vještina služenja računalom neophodna te je jednako značajna kao i vještine čitanja, pisanja i računanja. Digitalno opismenjavanje posljedično je izazvalo značajne promjene u procesu odgoja i obrazovanja čovjeka. Ono potiče individualizam, samoaktivnost, decentralizaciju, nove vidove komunikacije te suradnju.

5. MEDIJSKI ODGOJ-DIJETE, RODITELJ, ODGOJITELJ I MEDIJI

U *Nacionalnom okvirnom kurikulumu* (2011) kao jedna od osam osnovnih kompetencija potrebnih za ostvarenje procesa cjeloživotnog učenja navedena je i digitalna kompetencija. Ona se odnosi na osposobljavanje pojedinca za korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije na kritički osviješten, primjeren i siguran način. Drugim riječima, digitalno kompetentan pojedinac sposoban je ovladati osnovnim digitalnim vještinama poput pronalaska, analize, pohranjivanja, prikazivanja i izmjene određenih informacija, ali on je također sposoban i kritički promišljati o njima.

Mikić i Rukavina (2006) ističu kako obrazovni proces zaposlenicima u vrtićima i školama ne nudi dostatne mogućnosti za stjecanje kvalitetnih medijskih kompetencija što posljedično dovodi do slabije medijske kompetentnosti djece. Stoga, medijski se odgoj velikim dijelom odvija u djetetovoj obitelji, njegovom neposrednom okruženju. Roditelji moraju biti svjesni činjenice da djeca danas odrastaju uz medije i o njima najviše uče vođena primjerima vlastite obitelji (Glasovac, 2010), a uz roditelje na djetetov pogled glede medija utječu i ostali članovi obitelji, vršnjaci i obrazovne institucije (Mikić, 2004). Također, autor (2004) ističe kako na dijete ne utječe samo medijski sadržaj, već i njegova emocionalna i intelektualna nezrelost za život s medijima te osobna pasivnost i pasivnost njegova okruženja spram njih.

U zborniku radova *Dijete i medij*, Mikić (2015) ističe kako roditelji i obrazovni stručnjaci trebaju poticati djecu ka smislenom i odgovornom korištenju medija, posebice digitalnih, na način da omoguće djeci praktično korištenje istih kako bi oni stekli stvarna iskustva. Dakle, djeci treba „približiti“ pojam medija na način da se isti shvaćaju kao zasebna oblikovna i izražajna sredstva. Također, poticanje razgovora o medijskim sadržajima i njihovim porukama te praćenje djetetovog doživljaja istog doprinose kvaliteti medijskog odgoja (Mikić, 2015).

U predškolskoj ustanovi se često susrećemo sa situacijama u kojima dijete imitira neko televizijsko ponašanje, a kako su televizijski sadržaji nerijetko neprimjereni to se negativno odražava na ponašanje djeteta. U tim je trenucima svrhovito i pedagoški prikladno takvo medijski orijentirano ponašanje koristiti za pedagoško djelovanje. Tako se djecu može potaknuti na razgovor u vezi određenog sadržaja i na taj način otkrit djetetove doživljaje istog. Nadalje, djeci se mogu ponuditi različita medijska sredstva poput fotoaparata ili projektoru kako bi oni sami bili u mogućnosti nastaviti „graditi svoju priču“, odnosno nadograđivati već stečene doživljaje. Spomenutom im je metodom omogućeno da uz potporu svojih prijatelja naprave unikatan medijski uradak, a to rezultira boljim osjećanjem djece te stjecanjem znanja i iskustva.

Dakle, sudjelovanje u takvom „projektu“ omogućava djeci stjecanje medijske osviještenosti i iskustvenu spoznaju jer ona uviđaju kako su medijske poruke ishodi određene strukture, plana i aranžiranja (Mikić, 2015).

Uz to, autor (2015) navodi da mnogi obrazovni stručnjaci smatraju kako današnji mediji, posebice digitalni, izlažu djecu brojnim opasnostima, a takvo je mišljenje, velikim djelom, proizašlo iz mnogih predrasuda o suvremenim sadržajima. Svrhoviti medijski odgoj polazi od roditeljskog i odgojiteljskog promišljanja o njihovom odnosu prema medijima, pritom se misli na njihov pogled glede medijskog svijeta od njihove najmlađe dobi. Stoga, autor (2015) ističe kako odrasli, u naumu da steknu ispravnu percepciju o ranije navedenoj problematici, moraju promišljati i istražiti osobni odnos glede medija. Navedeni pristup tj. samoanaliza suočit će odrasle s iznenađujućim spoznajama koje ranije nisu bili u mogućnosti percipirati. Nadalje, to će pospješiti bolje razumijevanje djece i njihovih interesa jer oblikovanje osobnog „medijskog životopisa“ udaljava pojedinca od brojnih predrasuda spram medija. Drugim riječima, pojedinac sklon medijskoj samoanalizi neće osuditi djetetov doživljaj određenog medijskog sadržaja, već će iz osobnog iskustva, prisjećajući se svojih najranijih dana, pokazati temeljitije razumijevanje (Mikić, 2015).

Mikić (2015) kazuje kako je problem s kojim se susreću mnogi roditelji danas taj što većina njih ne zna koji su emisijski sadržaji poticajni i primjereni za njihovu djecu. Užurbani ritam današnjice i nedostatak vremena uzrok su takvom „neznanju“, ali usprkos navedenom, roditelji bi trebali pronaći vremena za zajedničko gledanje pojedinih sadržaja s djecom. Pritom dijete treba pustiti da ono samo izabere emisiju po svom interesu, a ako se u njoj pojavljuju neprikladni prizori o istima je s djecom preporučljivo razgovarati. Razgovorom dijete uviđa, spoznaje koja su ponašanja poželjna, a koja ne (Mikić, 2015).

Potonji (2015) ističe kako nema jasnog pravila koji kazuje u kojoj je mjeri djecu poželjno izložiti medijima, već bi roditelji sami trebali donositi odgovorne odluke o navedenom. Dakle, roditelji su ti koji promatraju djecu te ih kritičkim, savjetodavnim i odgovornim primjerom usmjeravaju ka pravilnom korištenju medija. Također, kvalitetan medijski odgoj pruža odraslima, roditeljima i obrazovnim stručnjacima bolji uvid u dječji medijski svijet. Drugim riječima, pruža im spoznaje o tome kad je za djecu svrhovito koristiti određeni mediji i kako isti utječe na njih. Dakle, uloga roditelja je usmjeravanje djece glede njihova služenja medijima pri čemu se u obzir treba uzeti djetetov osobni interes. Nadalje, djeca predškolske dobi uče po modelu pa je uvelike značajno da odrasli osvijeste kako će njihovo korištenje medija rezultirati pozitivnim ili negativnim učincima korištenja istih kod djece.

Također, Mikić (2015) navodi kako odrasli trebaju biti fleksibilni po pitanju vremena koje djeca provode služeći se pojedenim medijima. Za njih je iznimno važno i potrebno da određeni dio slobodnog vremena provodu s vršnjacima i na zraku i isto se treba realizirati, ali u pojedinim situacijama, primjerice kada je dijete bolesno, nije neobično što se ono više služi medijima. U tim je situacijama poželjno da odrasli, u ovom slučaju roditelji, poprate određene sadržaje jer će to njima pružiti bolji uvid o važnosti spomenutog sadržaja za djecu. Nadalje, glavna se uloga roditelja očituje u tome da vode računa o harmoniji između slobodnog vremena koje dijete provodi u medijskom svijetu i onog van njega.

Glasovac (2010) ističe nekoliko preporuka odgojno-obrazovnim stručnjacima koje posljedično rezultiraju medijskom pismenošću roditelja. Važno je roditeljima davati informacije o medijskim sadržajima putem razgovora, internetske stranice vrtića ili obavijesti na kutiću za roditelje. Također, odgajatelji i nastavnici mogu roditeljima predložiti stručnu literaturu koja se tiče kvalitetnog medijskog odgoja djece. Nadalje, oni imaju priliku organizirati tematske sastanke na temu medija kako bi “medijski svijet” približili roditeljima. Uz to, autor (2010) nudi i prikaz načela za preporučljivo oblikovanje medijskih poruka za djecu. Tako primjerice kazuje koji su poželjni utjecaji računalnih igara, a koje su opasnosti istih. Isto vrijedi i za druge medije poput televizije, interneta, računala i sl.

Sindik i Veselinović (2010) ističu kako se pedagoško djelovanje odgajatelja ostvaruje kvalitetnom prosudbom medijskog sadržaja, zapažanjem djetetovog doživljaja medija te upućivanjem djece na različito poimanje stvarnosti koja uistinu postoji naspram one koja je prikazana u medijima. Također, odgajatelji su dužni djeci pružiti primjere kako kvalitetnih medijskih sadržaja, tako i onih koji to nisu kako bi oni sami stekli širu percepciju o sadržajima kojima su izvrgnuti. Nadalje, Mandarić (2012) kazuje kako je nužno da odrasli vlastitim primjerom utječu na osvješćivanje djece kako bi se oni odgovorno služili medijima i kako bi im isti bili „saveznici“ u bogaćenju njihova cjeloživotnog znanja.

Većina roditelja koriste medije kao sredstava nagrađivanja ili kažnjavanja djece. Rosengren i Windal (1989) razlikuju četiri tipa roditelja s obzirom na regulaciju gledanja audiovizualnih sadržaja. Najprije navode tipove restriktivnih roditelja koji strogo kontroliraju sadržaje kojima su djeca izložena. Takvo ograničavanje dostupnih sadržaja posljedično dovodi do tog da su djeca manje izložena neprimjerenim učincima medija, ali isto tako rjeđe prate edukativne programe namijenjene njihovoj dobi. Nadalje, drugi su tipovi roditelja nerestriktivni roditelji te se njihova glavna karakteristika očituje u tome što oni ne ograničavaju medijske sadržaje kojima su djeca izložena. Shodno tome, njihova djeca češće gledaju zabavne programe

koje nerijetko obiluju neprikladnim prikazima. Treći su tipovi roditelja promotivni roditelji koji svojim primjerom djecu potiču na gledanje medijskog sadržaja, a time se omogućuje i njihova međusobna komunikacija o određenim temama. Isto tako, oni ne reguliraju sadržaje kojima su djeca izložena. I kao posljednje tipove roditelja, autori (1989) navode selektivne tipove roditelja koji djecu nastoje motivirati za gledanje sadržaja usmjeravajući ih pritom više ka „otkrivanju“ informativnih, edukativnih sadržaja naspram onih koji isključivo pružaju efekt užitka i razonode.

Ljubić Nezić (2019) ističe kako bi odgajatelji trebali težiti stalnom nadograđivanju znanja i vještina na području medija jer su oni glavni posrednici između djece i roditelja, njihovih primarnih izvora medijskih sadržaja. Jedino medijski obrazovan odgajatelj može utjecati na jačanje medijske kompetentnosti roditelja što rezultira razvojem iste kod djece. Sukladno navedenom, autorica (2019) navodi kako bi kreiranje priručnika o primjeni medija u praksi utjecalo na kvalitetu cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa. Dakle, medijska kompetentnost je u suvremenom svijetu jednako važna kao i ostale socijalne vještine, a njome se umanjuju utjecaji medijskog privida stvarnosti. Učinci medija danas su nezaobilazni, stoga je neophodno, od strane obrazovnih stručnjaka, inicirati radionice i edukacije za roditelje jer se to posljedično pozitivno odražava na dječje stjecanje znanja i vještine glede medija.

Sindik i Veselinović (2010) u svom su istraživačkom radu željeli ispitati odgajatelje različite dobi, različite duljine radnog staža, različitih razina stručne spreme te iz različitih dobnih skupina djece s kojima rade o njihovoj percepciji utjecaja medija na djecu. Pritom ih se pitalo i za mišljenje o tome koliko je poželjno djecu izložiti različitim medijskim sadržajima. Također, istraživanjem su željeli utvrditi jesu li ranije navedena demografska obilježja povezana s viđenjem odgajatelja o poželjnosti dječjeg korištenja određenih medija.

U istraživanju je sudjelovalo 86 odgajatelja iz tri dječja vrtića u Zagrebu i jednog u Zaprešiću. Hipoteze spomenutog istraživanja autori (2010) su zasnovali na temelju rezultata prethodnih istraživanja te na vlastitom praktičnom iskustvu. U prvoj hipotezi autori su pretpostavili kako odgojitelji više i visoke stručne spreme imaju pozitivniji stav naspram odgajatelja srednje stručne spreme o dječjem korištenju medija uz nadzor odraslih te da lakše shvaćaju djetetovo dugotrajnije korištenje medija. Rezultati istraživanja opovrgnuli su spomenutu hipotezu te su iznijedri činjenicu kako je za pravilan odnos prema medijima vjerojatno zaslužno stručno usavršavanje odgojitelja tijekom njihova rada u odgojno-obrazovnoj ustanovi. U drugoj hipotezi istraživači (2010) su pretpostavili kako odgajatelji djece starijih dobnih skupina imaju pozitivniji stav o izloženosti djece medijima naspram odgajatelja

djece mlađih dobnih skupina. S obzirom na rezultate istraživanja druga se hipoteza djelomično potvrdila jer se ispostavilo kako odgajatelji djece mlađih dobnih skupina smatraju kako nije poželjno češće koristiti medije u odgojno-obrazovnom radu u odnosu na druge odgojne utjecaje. Međutim, kako razlike nisu utvrđene kod svih vrsta medija te njihov smjer ne slijedi očekivani dobní trend koji nam kazuje kako se najrjeđe medijima koriste u jaslicama i mlađim vrtićkim skupinama, a najčešće u starijim vrtićkim skupinama ne može se sa sigurnošću potvrditi spomenuta hipoteza. Treća hipoteza polazi od pretpostavke da odgajatelji s dužim radnim stažem imaju manje poželjan stav prema izloženosti djece medijima te lakše percipiraju djetetovo kratkotrajnije provođenje vremena s medijima naspram mlađih odgajateljica s kraćim radnim stažem. Sukladno rezultatima istraživanja opovrgnuta je navedena hipoteza jer su razlike u odnosu na dob i radno iskustvo minimalne. Objašnjenje ovog rezultata kazuje nam kako su odgajatelji različite dobi i radnog iskustva podjednako dobro usvojili spoznaje o važnosti medija za djecu (Sindik i Veselinović, 2010).

Također, rezultati istraživanja kazuju kako je iznimno bitno da su odrasli uz djecu predškolske dobi u situacijama kada su oni aktivni i pasivni korisnici medijskih sadržaja jer će se jedino na taj način ostvariti obrazovni utjecaji istih. Nadalje, autori (2010) su, potaknuti spomenutim istraživanjem, naveli mnogo konstruktivnih savjeta odgajateljima za njihov svakodnevni odgojno-obrazovni rad. Preporuke se poglavito odnose na mogućnost sudjelovanja u stručnim usavršavanjima, posebice starijih odgajatelja, glede razvoja njihove medijske tj. računalne pismenosti jer je to prvi korak ka medijskom opismenjavanju djece. Uz to, odgajatelji su primorani uložiti značajan trud s ciljem odabira prikladnih medijskih sadržaja za djecu, a neosporna je i uloga roditelja u medijskom opismenjavanju djece. Dakako, nužno je da roditelji, odgajatelji i nastavnici kontroliraju vrijeme koje djeca provode u “medijskom svijetu” jer će tako imati cjelovit uvid u djetetovo “medijsko ponašanje”. U konačnici, jedino medijsko opismenjavanje odraslih može spriječiti negativan utjecaj medija na djecu jer su oni ti koji bi trebali djecu naučiti kako se pravilno regulirati brojene medijske sadržaje (Sindik i Veselinović, 2010).

6. PRIMJERI KVALITETNIH DIGITALNIH MEDIJSKIH SADRŽAJA

Dugić (2018) ističe kako dokument *Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija* obiluje korisnim i poticajnim sadržajima namijenjenim odraslima za bolje razumijevanje i uporabu medija. Za njegovu su realizaciju zaslužni brojni obrazovni stručnjaci, članovi Vijeća za elektroničke medije i članovi stručne službe Agencije za elektroničke medije. Nadalje, autor (2018) navodi i korisnost internetske stranice www.medijskapismenost.hr koja nudi pregršt zanimljiva i edukativna sadržaja na području medija.

Na ranije navedenoj internetskoj stranici navodi se primjer kvalitetnog hrvatskog crtića koji je prilagođen razvojnim karakteristikama djece rane i predškolske dobi. Animirana serija *Mišo i Robin* autora *Denisa Alentija i Vjekoslava Živkovića* namijenjena je djeci od tri do pet godina, a prikazuje se na drugom programu HRT-a. Riječ je o prvom hrvatskom animiranom serijalu produciranom u posljednjih dvadesetak godina, a broji svjetsku popularnost jer su za nju interes pokazale i poznate svjetske kuće poput Disney-a, BBC-a i brojnih drugih distributera. Ovaj kvalitetni medijski uradak prilagođen je dječjoj dobi s obzirom na primjerenost njegova sadržaja te duljinu trajanja svake pojedine epizode. Djeca tako imaju priliku vidjeti 30 petominutnih epizoda u kojima im se nastoji prenijeti određena poruka, a taj vremenski format djeci predškolskog uzrasta odgovara jer su ona kompetentna održati pažnju tijekom trajanja cijele epizode. Visok standard koji je navedena serija stekla svakako proizlazi i iz činjenice da je za njeno formiranje zaslužno i mišljenje psihologinje Ane Nukić koja je po potrebi mijenjala sadržaj kako bi cjelokupni bio u skladu s razvojnim potrebama djece. Dakle, rječnik i rečenične konstrukcije, ali isto tako i sadržaj te medijske poruke crtića prilagođeni su cjelokupnom zdravom rastu i razvoju djece predškolske dobi. Privlačnost ovog crtića očituje se i u tome što je isti napravljen u 2D animaciji koja je najmlađima bliska i prihvatljiva jer ih podsjeća na prikaze iz slikovnica te vlastite crteže. Uz *Mišu i Robina* djeca uranjaju u svijet zabave istodobno otkrivajući brojne emocije i odnose među likovima. Redatelji su u središte priče stavili male, snalažljive, simpatično nespretne mališane kojima do kraja epizode ipak sve pođe za rukom zahvaljujući njihovoj mudrosti i prethodnim iskustvima. S obzirom na navedeno, nužno je zaključiti kako crtić *Mišo i Robin* obiluje edukativnim porukama koje djeca kasnije mogu iskoristiti u stvarnim životnim situacijama. Za primjer se navodi epizoda *Jesenski plodovi* u kojoj se Mišo i Robin pomažu vjeverici sa sakupljanjem jesenskih plodova. Pritom djeca stječu spoznaje o jeseni kao godišnjem dobu i plodovima koje ona donosi, a istovremeno su, izlažući se prikazima međusobnog pomaganja likova, motivirani za razvitak suosjećanje prema drugima (Dokler, 2016).

Nadalje, Ciboci (2014) ističe kako Hrvatski radio svakodnevno djeci nudi pregršt sadržaja namijenjenog njihovoj dobi. Za primjer tako uzima dječje emisije poput Glazbene kutijice, Zagrlimo Europu, Putnici kroz vrijeme i brojne druge koje na svrhovit način utječu na djecu donoseći im informacije o raznolikim područjima zanimanja. Također, Ciboci i sur. (2011) ističu kako *Vijeća Europe* odraslima pružaju uvid u korisna sredstva kojima se mogu služiti njihova djeca poput igrice *Wild Web Woods*. Navedena igrica olakšava djeci proces shvaćanja pravila sigurnosti na internetu te je prevedena na 20 različitih jezika. Uz to, potonji (2011) navode i druge vrste pomoći roditeljima poput programa *Roditeljske kontrole* koji im omogućava služenje alatima za zaštitu djece od neprikladnih sadržaja.

Udruga Medioteka je, s ciljem promidžbe medijske kulture djece i mladih, osnovala edukativni *Zvrkov portal* koji nudi raznolike sadržaje za djecu osnovnoškolske i predškolske dobi. Na spomenutom portalu mladi mogu naići kako na mnoštvo odgojno-obrazovnih sadržaja, tako i na one ispunjene zabavom. Zvrkov portal nudi mogućnost provedbe modernih nastavnih aktivnosti poput projektnog i istraživačkog rada te osamostaljivanja mladih u komunikaciji s odgojno-obrazovnim sadržajima. Stoga, korištenje navedenog portala pospješuje razvitak inovativnog načina rada poput služenja web časopisima, jezičnim interaktivnim igrama, edukativnim igrama i sl. Također, on nastoji osigurati koherentnost odgojnih čimbenika jer nudi i aktivnosti za odrasle tj. odgojitelje, nastavnike i roditelje (Žderić, 2009).

Također, Dugić (2018) navodi kako postoje brojne ICT-AAC aplikacije koje pružaju potporu djeci pri stjecanju znanja i kompetencija. Ona se tako, pomoću aplikacije, imaju priliku upoznati sa slovima, brojevima, bojama i sl. te o istima kroz igru uče.

Negulić (2016) ističe kako su *ICT-AAC aplikacije* produkt *Projekta ICT-AAC* kojem je svrha kreiranje inovativnih usluga te pružanje znanja putem informacijsko-komunikacijske tehnologije. *Europski fond za ulaganje u znanost i inovacije* financijski je podržao navedeni projekt, a u njegovoj su realizaciji sudjelovali članovi Fakulteta elektrotehnike i računarstva, Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Grafičkog fakulteta te Filozofskog fakulteta. Projekt je „iznjedrio“ brojne edukativne aplikacije namijenjene Android i iOS operativnim sustavima, a pojedine se mogu koristiti i putem web preglednika. Služenje aplikacijama djeci omogućava upoznavanje s osnovnim matematičkim pojmovima i vještinama. Također, djeca su u prilici, putem istih, učiti slogove i vježbati izgovor određenih riječi, a pojedine su aplikacije usmjerene kao podrška djeci s govornim teškoćama jer im nude sadržaj za lakše ovladavanje njima. Tako primjerice aplikacije *Komunikator* i *Komunikator+* nude pomoć djeci s govornim teškoćama na način da im omogućava slaganje pojmova (simbola) u rečenicu. Nadalje, aplikacija *Učimo*

slogove olakšava djeci proces učenja slogova jer imaju priliku čuti njihov izgovor. Aplikacija Matematički vrtuljak sastoji se od četiri igrice koje olakšavaju djeci ovladavanje osnovnim matematičkim operacijama. Uz to, aplikacija Matematička igraonica utječe pozitivno na razvitak dječjih matematičkih sposobnosti jer su ona u mogućnosti pridruživanjem, spajanjem, prebrojavanjem brojeva ovladati osnovama matematičkog znanja. Također, djeca se putem aplikacije Koliko je sati imaju priliku upoznati sa pojmom vremena te prikazom istog na satu. Nadalje, aplikacija Pamtilica pak utječe na razvijanje dječjih predčitalačkih vještina. Dakle, navedene su aplikacije samo poneke od svih koje su nastale kao rezultat Projekta ICT-AAC, a detalji o spomenutim i dodatnim aplikacijama dostupni su na internetskoj stranici projekta <http://www.ict-aac.hr/projekt/index.php/hr/aplikacije> (Negulić, 2016).

Nadalje, za potrebe programa *Medijske abecede* Petrić (2022) je osmislila *Medijsku abecedu : edukativnu brošuru za djecu*, a ista se može preuzeti digitalnim putem. U spomenutoj se brošuri nalaze razni prijedlozi za učenje, igru i zabavu. Tako se primjerice u njoj spominju ICT-AAC aplikacije *Sunčica*, *Pametnica*, *Mitska bića-digitalna priča*, *Juhuhu* te igra *Čovječe ispravi se* uz pomoć koje djeca uče o svojim pravima. Također, ona ukazuje i na postojanje Mozaikove *Slušaonice priča* putem koje djeca imaju priliku, online putem, čuti izvedbu istih (Petrić, 2022).

7. ZAKLJUČAK

Da su djeca u značajnoj mjeri svakodnevno izložena digitalnim medijima potvrđuju rezultati istraživanja što ih je 2013. godine objavio Legget (2013). Prema iznesenim podacima pripadnici najmlađega uzrasta u prosjeku provode i do 2,5 sata dnevno gledajući televiziju te otprilike još 1,5 sat koristeći internet i igrajući videoigre. Iz navedenoga se može zaključiti kako su djeci suvremeni, digitalni mediji dostupni i primamljivi. Privlačni su im zbog puno raznolika sadržaja koji nude, a istovremeno ona nisu primorana ulagati veliki napor za korištenje njima. Djeca su najosjetljivija populacija, stoga je nužno da obrazovni stručnjaci i roditelji budu uključeni u dječji medijski svijet kako bi ih usmjerili ka pravilnom korištenju medija na način da o istima kritički promišljaju.

Medijski svijet dječja je realnost koja ima svoje pozitivne i negativne strane. Kako su mediji nosioci mnogih informacija, često se ističe njihova obrazovna funkcija u odgoju mladih. Ipak, kako bi se ista ostvarila, odrasli su dužni kontrolirati sadržaj kojemu se djeca izlažu. Mediji uvelike utječu na slobodne aktivnosti djeteta jer se ono putem njih obrazuje, igra i stvara (Tomljenović i sur., 2018). Stoga, nije preporučljivo djecu odmicati od svijeta kojeg su dio, već ih je potrebno, vlastitim primjerom, usmjeriti ka pravilnom korištenju istog. Također, odrasli trebaju osvijestiti kako bi medijska iskustva najmlađih trebala biti smisljena i vremenski ograničena jer u suprotnom jakim intenzitetom djeluju na djecu (Tomljenović i sur., 2018). Mnogi odrasli strahuju od negativnih učinka medija poput svih vidova digitalnog nasilja, dijeljenja osobnih podataka te razvitka ovisnosti, ali iste će ublažiti jedino svojim svrhovitim prisustvom u dječjem medijskom svijetu. Navedeno podrazumijeva zajedničku „konzumaciju“ medijskih sadržaja koje djeca voljno izabiru, no to se odnosi ne samo na puko služenje određenim sadržajem kojemu su izloženi, već na promišljanje o (ne)prikladnosti i (ne)kvaliteti istog te poticanje razvoja dječjeg kritičkog mišljenja. Dakle, djetetu je nužno pružiti kvalitetan medijski odgoj koji će ga osposobiti za razlikovanje odgojnih od manipulativnih medijskih poruka. Svrha medijskog odgoja je naučiti ovladati medijskim sadržajem da isti ne bi ovladali nama, npr. fetišizacijom određenih proizvoda, promicanjem stereotipa, kulta ljepote i sl. (Miliša, 2010). Dakako, u naumu da odgoje kritički osviješteno dijete, odrasli bi i sami trebali biti medijski kompetentni. Nadalje, oni su ti koji trebaju uravnotežiti količinu slobodnog vremena koje dijete provodi s medijima s onim van njih. Tomljenović i sur. (2018) tako ističu nužnost ostvarenja dječje zbiljske, a ne virtualne interakcije i komunikacije s drugima jer jedino ona u potpunosti doprinosi djetetovu cjelovitu razvoju. S obzirom na rezultate brojnih istraživanja možemo zaključiti kako su djeca današnjice ipak pretjerano izložena utjecaju

digitalnih medija i to od najranijih dana, a proces digitalizacije, nažalost, posljedično dovodi do otuđenja suvremenog čovjeka.

Ovim se radom apelira odraslima na važnost njihove uključenosti u dječji medijski svijet jer će se jedino tako „približiti“ djetetovom shvaćanju istog, a upravo je razumijevanje djetetovog doživljaja viđenog preduvjet pedagoški usmjerena djelovanja. Neosporno je kazati kako je medijski svijet prepun prilika koje djeci itekako mogu svrhovito služiti. Stoga, ako djecu vlastitim primjerom usmjerimo na odabir kvalitetnih medijskih sadržaja, to će se pozitivno odraziti na njih glede stjecanja znanja i kompetencija. Zaključno, najmlađe naraštaje treba planski i konstruktivno suočiti s medijskim okruženjem kojeg su dio jer ono utječe na cjeloživotni proces njihova formiranja.

LITERATURA

1. Agencija za elektroničke medije : *Preporuke za zaštitu djece i sigurno korištenje elektroničkih medija*. Preuzeto 12.7.2022. na: <http://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2016/09/medijska-pismenost-preporuke-dokument.pdf>
2. American Academy of Pediatrics. (1999). Media education. *Pediatrics*, 104(2), 341-343.
3. Annetta, L. A. (2008). Video games in education: Why they should be used and how they are being used. *Theory into practice*, 47(3), 229-239.
4. Bartholow, B. D., Bushman, B. J. i Sestir, M. A. (2006). Chronic violent video game exposure and desensitization to violence: Behavioral and event-related brain potential data. *Journal of experimental social psychology*, 42(4), 532-539.
5. Blažević, N. (2012). Djeca i mediji—odgoj na» televizijski «način. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 10(3), 479-493.
6. Ciboci, L., Kanižaj, I. i Labaš, D. (2011). *Djeca medija. Od marginalizacije do senzacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
7. Ciboci, L., Kanižaj, I. i Labaš, D. (2014). Media education from the perspective of parents of preschool children: challenges and trends in free time media use. *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 20(2), 53-69.
8. Ciboci, L. i Labaš, D. (2015) Utjecaj medija na igru djece predškolske dobi. U: Smajić, D. i Majdenić, V. (ur.). *Dijete i jezik danas - dijete i mediji*. Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera, Učiteljski fakultet u Osijeku, str. 363-389.
9. Dokler, A. (2016). *Mišo i Robin: hrvatski crtíć napravljen u skladu s razvojnim potrebama djece*. Preuzeto 27.07. s https://www.medijskapismenost.hr/miso-robin-hrvatski-crtic-napravljen-skladu-s-razvojnim-potrebama-djece/?fbclid=IwAR3WLTlgsBAAbJwxNZFF1gKWqILBYFpIR2KkG80AomSpQI-Ot2OSniRi_S8
10. Dokler, A. (2020). Videoigre u predškolskoj dobi: kako utječu na dječju igru i razvoj. *Medijska pismenost.hr*. Preuzeto 16.07.2022. s <https://www.medijskapismenost.hr/videoigre-u-predskolskoj-dobikako-utjecu-na-djecju-igru-i-kako-ih-koristiti-u-obrazovanju/>

11. Dugić, S. (2018). *Digitalni mediji u životu djeteta*. Preuzeto 25.7. s https://www.umoigraonica.com/blog/digitalni-mediji-u-zivotu-djeteta/?fbclid=IwAR0kvxfvXqAPtMw1kczs03wsJIHRlhD1zdbuaVUTWIDYLu0WZD_1W-8Vu0
12. Federman, J. (1996). *Executive Summary: National Television Violence Study*. Los Angeles, CA: Mediascope, Inc.
13. Funk, J.B., Brouwer, J., Curtiss, K. i McBroom, E. (2009). Parents of Preschoolers: Expert Media Recommendations and Ratings Knowledge, Media-Effects Beliefs, and Monitoring Practices. *Pediatrics*, 123 (3), 981-988.
14. Gauntlett, D. (1995). *Moving Experiences: Understanding Television's Influences and Effects*. London: John Libbey.
15. Glasovac, Z. (2010). *Osnovno o medijima i njihovom mogućem utjecaju na djecu predškolske dobi*. Belišće: Dječji vrtić Maslačak. Pristupljeno 6. 8. 2022. s: <http://www.vrtic-maslacak.belisce.net/files/kutic/mediji.htm> ¶
16. Hercigonja, Z. (2018). *Utjecaj modernih medija na odgoj djeteta*. Varaždin. Fronta Impres.
17. Hollenbeck, A. R. i Slaby, R. G. (1979). *Infant visual and vocal responses to television*. *Child Development*, 50(1), 41-45.
18. Ilišin, V., Marinović-Bobinac, A. i Radin, F. (2001). *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
19. Inglis, F. (1997). *Teorija medija*. Zagreb: Barbat.
20. Košir, M., Zgrabljčić, N. i Ranfil, R. (1999). *Život s medijima*. Zagreb: Doron.
21. Labaš, D. (2011). Djeca u svijetu interneta: zatočenici virtualnog svijeta. U: Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (ur.). *Djeca medija: Od marginalizacije do senzacije* (str. 35-64). Zagreb: Matica hrvatska.
22. Leggett, S. (2013). *Children and their media 2013*. Childwise. <http://prezi.com/6spkttfivlhp/children-and-their-media-2013/>.

23. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2022). Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Pristupljeno 11.07.2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39312>>.
24. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2022). Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39755> (Pristupljeno 13. 07. 2022.)
25. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2022). Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=68642> (Pristupljeno 13. 07. 2022.)
26. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2022). Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27653>
27. Ljubić Nežić, K. (2019). Poticanje razvoja medijske pismenosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. *Communication Management Review*, 4(01), 284-301.
28. Mandarić, V. (2012). Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovska smotra*, 82 (1), 131-149.
29. Mikić, K. (2002). Mediji i dječja svakidašnjica. *Zapis*, 38.
30. Mikić, K. i Rukavina, A. (2006). Djeca i mediji. *Zapis*, posebni broj.
31. Mikić, K. (2004). Mediji i roditelji. *Zapis*, 46.
32. Mikić, K. (2015) Medijska pismenost, mediji kao prijenosnici humanih poruka, ideja, vrijednosti. U: Smajić, D. i Majdenić, V. (ur). *Dijete i jezik danas - dijete i mediji*. Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera, Učiteljski fakultet u Osijeku, str. 79-101.
33. Miliša, Z. (2008). Uloga medija u razvoju interkulturalne komunikacije. *Pedagogijska istraživanja*, 5 (2), 219-229.
34. Miliša, Z., Tolić, M. i Vertovšek, N. (2010). *Mladi – odgoj za mlade*. Zagreb: M.E.P.
35. Miliša, Z., Tolić, M. i Vertovšek, N. (2009). *Medij i mladi, prevencija ovisnosti o medijskoj manipulaciji*. Zagreb: Sveučilična knjižara.
36. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje. (2011). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
37. Nikken, P. i Jansz, J. (2007). *Playing restricted videogames: Relations with game ratings and parental mediation*. *Journal of Children and Media*, 1(3), 227-243.

38. Negulić, T. (2016). *ICT-AAC aplikacije*. Preuzeto 7. kolovoza 2022, s https://e-laboratorij.carnet.hr/ict-aac/?fbclid=IwAR0v_5rke-eqTIIqfMJJa2sDuiV6D5Ur8tluUjpSBU8XfDDHmy7XwV-eOn84
39. Peruško-Čulek, Z. (2011). *Uvod u medije*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk: Hrvatsko sociološko društvo.
40. Petrić, D. (2022). *Medijska abeceda*. Koprivnica: Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica. Preuzeto 7. kolovoza 2022., s <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/wp-content/uploads/2022/05/Medijska-abeceda.pdf?fbclid=IwAR0dOKSZDeoxy9BPRvYQIDk81U2fXiNVKjP1PBKdD9SOZX1XyahAWqRHF00>
41. Potter, W. J. (2018). *Media literacy*. London: Sage Publications.
42. Potter, W. J. (1999). *On media violence*. London, Sage Publications.
43. Rajović, R. (2010). *IQ djeteta – briga roditelja*. Zagreb: Hrvatska Mensa.
44. Rice, M. L. i Woodsmall, L. (1988). Lessons from television: Children's word learning when viewing. *Child Development*, 59(2), 420-429.
45. Rideout, V.J., Vandewater, E.A. i Wartella, E.A. (2003). *Zero to six: Electronic media in the lives of infants, toddlers and preschoolers*. Washington: The Kaiser Family Foundation Report.
46. Rosengren, K. E. i Windahl, S. (1989). *Media Matter: TV Use in Childhood and Adolescence*. Norwood, NJ: Ablex.
47. Sigman, A. (2010). *Daljinski upravljani - Kako televizija šteti našim životima i što po tom pitanju možemo učiniti*. Velika Mlaka: Ostvarenje.
48. Schramm, W. (1961). *Television in the Lives of Our Children*. Stanford: Stanford University Press.
49. Sindik, J. i Veselinović, Z. (2010). Kako odgojiteljice percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu. *Medijska istraživanja*, 16 (2), 107-133.
50. Sindik, J. (2012). Kako roditelji percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu? *Medijska istraživanja*, 18 (1), 5-33.

51. Subrahmanyam, K., Kraut, R., Greenfield, P. i Gross, E. (2001). New forms of electronic media: The impact of interactive games and the Internet on cognition, socialization, and behavior. U D. G. Singer i J. L. Singer (ur.), *Handbook of children and the media* (str.73- 99). Thousand Oaks, CA: Sage.
52. Tolić, M. (2009). Temeljni pojmovi suvremene medijske pedagogije. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 55(22), 97-103.
53. Tomljenović, R., Ilej, M. i Banda, G. (2018). *Djeca i mediji–knjižica za roditelje i skrbnike djece*. Nacionalni audiovizualni institut Finske, Odjel za medijsko obrazovanje i audiovizualne medije (MEKU) Agencija za elektroničke medije, Hrvatska Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
54. Van Evra, J. (1990). *Television and Child Development*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
55. Vandewater, E. A. , Bickham D. S. i Lee, H. J. (2006). Time Well Spent? Relating Television Use to Children's Free-Time Activities. *Pediatrics*, 117, 181-191.
56. Vasta, R., Haith M. M. i Miller, S. A. (1997). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
57. Zgrabljic Rotar, N. (2005). *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo: MediaCentar.
58. Wartella, E., Caplovitz, A. G. i Lee, J. H. (2004). From Baby Einstein to Leapfrog, from Doom to the Sims, from Instant Messaging to Internet Chat Rooms: Public Interest in the Role of Interactive Media in Children's Lives. *Social Policy Report*, 18(4).
59. Willard, N. (2006). Flame Retardant: Cyberbullies Torment Their Victims 24/7: Here's How to Stop the Abuse. *School Library Journal*, 52(4), 54.
60. Woodard, E. H. i Gridina, N. (2000). *Media in the home*. Philadelphia, PA: Annenburg Public Policy Center of the University of Pennsylvania.
61. Wright, J. C., Huston, A. C., Murphy, K. C., St. Peters, M., Piñon, M., Scantlin, R. i Kotler, J. (2001). The relations of early television viewing to school readiness and vocabulary of children from low-income families: The early window project. *Child development*, 72(5), 1347-1366.

62. Žderić, J. (2009). Medijska kultura djece i mladih: mogućnosti i zamke. *Udruga za promicanje medijske kulture djece i mladih, Zagreb.*